

ד"ר יהודה מוריאל / תל אביב

ההכנות למעמד הר סיני

(לקט פרשני לשמות יט)

הפסוקים המתארים את ההכנות לקראת המאורע הגדול — מתן תורה — מעלים את דמותו של עם ישראל באותה שעה, עם המאוחד אחדות רוחנית ומצפה לקבלת עול מלכות שמים ועול מצוות במעמד עילאי חד-פעמי. "בתודש השלישי לצאת בני ישראל מארץ מצרים, ביום הזה באו מדבר סיני... ויחן שם ישראל נגד ההר"; ויחן שם ישראל — כאיש אחד בלב אחד (רש"י). המסעות הראשונים אחרי צאתם מארץ מצרים — מסעות של תעייה ומבוכה היו, מסעות של דרך עקומה מתוך בריחה ופחד מפני אויב ומבוכה מן המגע הראשון עם המדבר השמם. והנה עתה יצאו מרפידים ובאו למדבר סיני, אל ההר המקודש, שהיה מיועד למעמד הגדול עוד בהיות העם במצרים: "בהור ציאוך את העם ממצרים תעבדון את האלהים על ההר הזה" (שמות ג, יב). סוף סוף התקרבו למטרה שלקראתה יצאו. ומכאן גם ההדרגה שבמקראות: "ביום הזה באו מדבר סיני; ויסעו מרפידים ויבואו מדבר סיני... ויחנו במדבר" (שם יט, א-ב). שלוש פעמים מזכירה התורה את בואם למדבר ואת חנייתם בו. וכך מפרש ר' שמשון רפאל הירש: ביום הזה באו ובו ביום תקעו אהליהם וחנו במדבר. עד עתה — כל פעם שבאו למקום מדברי חדש — בדקו מקודם, אם מתאים המקום לחנייה, אם יש בו מים — אם אין. אולם עתה בבואם מדבר סיני — לא העסיקה אותם שאלת המים והצרכים האחרים, אלא: "ויחנו במדבר, ויחן שם ישראל נגד ההר". ובעל "הכתב חק" בלה"מ מעיר: נגד ההר דווקא. מנהג המחנות, כשחוגגים על יד ההר, מכוונים את פני אהליהם ופתחיהם כלפי העמק, כי ההר מפסיק את הראות במדחב. אולם ישראל חנו — נגד ההר. כל מבטיהם ומאיייהם התרכזו עכשיו כלפי ההר, מרכז הקדושה הראשון שנהיו בו לעם ה'. לדעת אבן עזרא — כבוד בשירת הים התכוונו להר הזה, והוא מפרש: "נחית בחסדך עם זו גאלת, נהלת בעונך אל גוה קדשך" — זה הר סיני, גוה הקדוש, בו ניתנה תורה לישראל.

החינוך הזה ברוח העם ובציפייתו להתקדשות ולהתחדשות — בא לידי

יהודה מוריאל

ביטוי בטון החגיגי של תחילת פרשה זו בתורה: "בחדש השלישי לצאת בני ישראל מארץ מצרים". הסגנון של סימון זמן המאורע הוא כאן סגנון של פאטוס ורוממות הדוח. בעל "משך חכמה" מוצא בפסוק זה הד מקביל להתחלה החגיגית של התורה: "בראשית ברא אלהים...", כי אין בכל התורה דוגמתו. סימון החדש מתחיל תמיד ב"ו החיבור": "ובחדש...", או במלה "ויהי", ואף כאן צריך היה לכתוב: "ויהי בחדש השלישי...", אולם העז והשגב של אותו הזמן מובלטים בציונו כהתחלה חדשה ללא קשר אל הזמנים שקדמו: בחדש השלישי.

"ומשה עלה אל האלהים..." — מתחילה העלייה אל ההר. "חזקוני" ארמר: מעצמו עלה לשאול מפי הקב"ה — במה יעבדוהו, לקיים מה שאמר לו: "תעבדון את האלהים על ההר הזה". והקב"ה אמר לו: "ועתה אם שמע תשמעו בקולי" — זאת תהיה עבודתי. זו הראשית וזו התכלית בעבודת ה', ועל העם לדעת זאת בשעה שהוא בא לקבל עליו עול מלכות שמים.

יחד עם זאת מודגשת בדברי ה' — דאיתו של העם: "אתם ראיתם אשר עשיתי למצרים". חז"ל אמרו: לא במסורת אני אומר לכם, לא כתובים הם לכם, לא כתבים אני משגד לכם, לא עדים אני מעמיד, אלא אתם ראיתם. והדי זהי אחת הדאיות המכריעות שבדברי החבר למלך כווד בספרו של ר' יהודה הלוי (א, יא): אמר לו החבר למלך כווד: אנחנו מאמינים באלהי אבותם יצחק יעקב, המוציא את בני ישראל ממצרים באותות ובראות. ובמסות. לשמע הדברים הללו רוגז מלך כווד ופונה אל החבר באמרו (א, יב): היה לך לומר היהודי, כי אתה מאמין בבורא העולם ומסדרו ומנהיגו. אך החבר עומד על דעתו ואומר (א, יג): זה שאתה אומר — היא הדת ההיקשית, מביא אליה העיון ונכנסים בה ספיקות רבים, אולם אני השיר בותיך מה שאני חייב בו וחיביין בו כל קהל ישראל אשר התברר אצלם המעמד ההוא בראות עיניהם. ולכן פתח הקב"ה את דבריו אל עם ישראל בעשרת הדיברות: "אנכי ה' אלהיך אשר הוצאתיך מארץ מצרים" ולא אמד: "אני בורא העולם ובוראכם".

ומאחר שאתם ראיתם אשר עשיתי למצרים — ועתה אם שמעו תשמעו בקולי וכו'. אברבנאל מוסיף: "ועתה — שכבר התאמתו לכם שרשי האמונה וראיתם את נפלאותי — שמעו תשמעו בקולי". המלים: ועתה אם שמעו תשמעו — מקשרות ומחברות את שני הפסוקים: "ואביא אתכם אלי" — ועתה אם שמעו תשמעו בקולי". בעל "שם משמאל" שואל: למה דווקא עתה שמעו תשמעו בקולי? והוא משיב: אין אדם יכול לקבל עליו עול מלכות שמים כל זמן שיש עליו עול אחר. תלותו של נברא בנברא מפדיעה את ההחלטיות של תלות הנברא בבורא. לפיכך — לאחר

שראייתם את אשר עשיתי למצרים ואביא אתכם אלי — הרי זה כאילו נשאתי אתכם על כנפי נשרים. הורמתם כלפי מעלה ונפרק מעליכם עול בשר ודם, ודאייים אתם לקבל עליכם עול מלכות שמים.

כל הרעיון הזה קשור קשר בל ינתק אל דעיון בחירתו של עם ישראל: "והייתם לי סגולה מכל העמים כי לי כל הארץ. ואתם תהיו לי ממלכת כהנים וגוי קדוש" חשובים מאוד הם דברי ספורנו: אף על פי שכל המין האנושי יקר אצלי מכל יתר הנמצאים השפלים (חיית וצמחים), כי הוא לברו (המין האנושי) המכוון בהם ותכלית הבריאה, כאדם ז"ל: חביב אדם שנברא בצ"ל, מכל מקום אתם תהיו לי סגולה מכולם וההבדל ביניכם בפחות ויותר הוא כי אמנם לי כל הארץ! וחסידו אומנת העולם יקדים אצלי בלי ספק, אלא — "ואתם תהיו לי ממלכת כהנים" — ובוזה תהיו סגולה מכולם, כי תהיו ממלכת כהנים להבין ולהורות לכל המין האנושי לקדוא כולם בשם ה' ולעבדו שכם אחד, שיהיה ענין ישראל לעתיד לבוא כאמרו: "ואתם כהני ה' תקראו" (ישעיה סא, ו). התורה מרמזת איפוא כאן על שני היסודות של בחירת ישראל: (א) הבחירה מתוך קדושה יחסית בלבד — סגולה מכל העמים; (ב) הבחירה של העם על יסוד הקדושה המוחלטת של ממלכת כהנים וגוי קדוש, בלי כל קשר אל העמים האחרים. וכך ניתן לומר: "והייתם לי סגולה מכל העמים" — אין זה ציווי או דרישה, כי אם קביעת עובדה בלבד — והייתם. כי גם בשעה שלי כל הארץ, אף בשעה שיכיר כל העולם בגדולת הבורא — עדיין אתם הסגולה מכל העמים. אולם — ואתם — אל תסתפקו בכך, אלא — ואתם תהיו לי ממלכת כהנים וגוי קדוש — כשלעצמכם, קדושה מוחלטת ולא יחסית.

מכל הפרשה הזאת אנו למדים — לפי ד' שמשון דפאל הירש — מה רב היה ההבדל בין מצבו של העם, דמותו הרוחנית והמוסרית, לפני קבלת התורה — לבין אותה הדרגה הגבוהה שהתורה שאפה להדימם אליה ולחנכם במשך מאות ואלפים בשנים. ומבחינה היסטורית פירושה של הדברים הוא: לא מתוך העם צמחה התורה, ולא בעם היה מקורה, אלא היא באה אלינו מלמעלה. זה היה עם מתלונן ומתמרר, עם קשה עורף, אשר קשה מאוד היה לשאתו ולהדריכו ולכן ניתנה לו התורה בטרם תדרוך רגלו על סף ארץ אבותיו. עוד במדבר צריך היה העם להכיר את בוראו. ההכנה למעמד הר סיני קבעה את המסגרת הנצחית לקיומו של העם: "ועתה אם שמוע תשמעו בקולי... והייתם לי סגולה מכל העמים".

אף סיומו של הקטע הקטן הזה בפדשתנו בא להדגיש את חשיבותו המירדנית. "אלה הדברים אשר תדבר אל בני ישראל". מציינים הם הדברים שמביא רש"י על פי המכילתא: אלה הדברים — לא פחות ולא יותר. מכאן

יוצא שהדגש הוא בחלקו הראשון של הפסוק: אלה הדברים בצורתם ובדיוק שבהם. אך יש גם מקום להדגיש את חלקו האחרון של הפסוק: אשר תדבר אל בני ישראל. ואמנם לפי "אוד החיים" בא הכתוב למנוע פירוש בלתי נכון בכתובים שקדמו לו. שהרי יכולנו לפתור את הבעיה הפרשנית בתחלת פסוק ו— "ואתם תהיו לי ממלכת כהנים וכו'" — על ידי הבחנה בין שני סוגי אנשים, שאליהם מופנים הרבדים. פסוק ה: "ועתה אם שמעו תשמעו בקולי וכו'" — מכוון לכל ישראל. ובהמשך הרבדים כאילו נאמר: ואתם — כלומר ואתם משה ואהרן — תהיו לי ממלכת כהנים וגוי קדוש. הואיל ומהם נרדשת מעלה גבוהה יותר מזו של העם כולו. וכדי למנוע פירוש זה בכתובים מסיימת התורה בהכללה: אלה הדברים אשר תדבר אל בני ישראל. העם כולו יעלה למדומי הפסגה של ממלכת כהנים וגוי קדוש — זו העלייה המוחלטת, ואל יסתפק בעלייתו היחסית כלפי העמים האחרים, הכלולה במלים: "סגולה מכל העמים".

נמצאנו למדים, כי קטע זה בא להגדיר את תכלית קיומו של עמנו לכל הדרות. ואם גם רמה ונשגבה היא התכלית — לא פחות מאשר ממלכת כהנים וגוי קדוש — הרי מעמד הראשית בהר סיני העלה אותם ליכולת כבירה מעין זו. וכשם שבמעמד הראשית מתעלה ומתנשא עם שלם, כך מגדירה גם התכלית את התקדשותו של העם כולו. ממלכת כהנים — גם ממלכה וגם כהנים, הוה אומר: עם החי לפי סדריו הממלכתיים כדוגמת שאר העמים, ובכל זאת שונה מהם בתכלית השינוי. גם גוי וגם קדוש. יש מבין העמים האחרים שהרימו עיניהם כלפי מעלה וחייפשו בקרבם את היחידים הקדושים, אך מעולם לא עלה על דעתם שייתכן גם גוי קדוש בשלמותו.

ואם יעלה, חלילה, על דעתך שלעת עתה כדאי להסתיר תכלית זו, שהרי אף לדרגת בראשית לא הגענו עדיין, ואולי נעלים הדברים מכדי שיוכל מישוהו להוציא אותם בשפתיו? לפיכך באה התורה ומדגישה: אלה הדברים אשר תדבר אל בני ישראל. לא פחות ולא יותר.